מטות

א. בפירושו בריש פרשתנו, לאחרי שרש"י מפרש הטעם שנאמר „ראשי ה־מטות לבני ישראל" — „חלק כבוד ל־נשיאים ללמדם תחלה ואח"כ לכל בני ישראל כו'", כותב: „ומה ראה לאומרה כאן למד[1] שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות".

וצריך ביאור: מלשון רש"י „למד[2] שהפרת נדרים ביחיד מומחה כו'" משמע שאין כאן המקור לגוף הדין דהפרת נדרים[3], אלא רק לפרט זה שההפרה היא ע"י „יחיד מומחה (ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות)" — ולכאורה, מנא לן בפשוטו של מקרא שיש אפשרות של „הפרת נדרים" ע"י בנ"א (וחכם), והרי בכל הפרשה מדובר רק ע"ד הפרת האב נדרי בתו והבעל נדרי אשתו[4], ולא בהפרת — התרת — נדרים ע"י חכם ו־כיו"ב?

והרי גם ע"ד הדרוש וההלכה אי' במשנה[5] „היתר נדרים פורחין באויר ו־אין להם על מה שיסמוכו", ופרש"י „התרת נדרים שאמרו חכמים שהחכם מתיר את הנדר מעט רמז יש במקרא ואין על מה לסמוך אלא שכן מסור ל־חכמים בתורה שבעל פה", ופשיטא ש־אינו מפורש בכתוב לפי פשוטו של מקרא!

והנה בגמ' שם[5] הובאו דעות כמה תנאים ש„יש להם על מה שיסמוכו" מ־כמה כתובים (אבל אינם בפרשת נדרים), ולבסוף הובא מאמר ר"י אמר שמואל „שנאמר[6] לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו" (ולימוד זה הובא בפוסקים וכו' כמקור על התרת נדרים[7]). אבל רש"י בפירושו על התורה בפסוק הנ"ל מפרש „לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין", ואינו מביא כלל (אפילו לא בתור „רבותינו דרשו") הלי־מוד ש„הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו".

ב. לכאורה י"ל, שלשיטת רש"י

---

1) בדפוס ראשון דפרש"י „ומה ראה לומר פרשת נדרים כאן ללמד שהפרת כו'", והד"ה בפרש"י הוא „וידבר משה" ולא „ראשי המטות" כבפרש"י שלפנינו.

2) בכמה כת"י רש"י (שתח"י) „לפי" (במקום „למד").

3) וכדמשמע (לחד מ"ד) בירושלמי חגיגה פ"א ה"ח בתחלתה. ולהעיר מפי' (המיוחס ל)רש"י נדרים עח, רע"א.

4) או הארוס והאב ביחד — ל, ז ואילך ובפרש"י.

5) חגיגה י, א.

6) פרשתנו ל, ג.

7) ראה תי"ע עה"פ. שאילתות שאילתא כג („ומגלן דאית לי' היתרא לנדרא ולשבועתא מדאורייתא . . אמר קרא לא יחל דברו הוא אינו מוחל כו'"). רמב"ם הל' שבועות פ"ו ה"ב. ר"ן נדרים עז, סע"ב וראי"ש (עח, רע"א) שם [וראה ר"ח חגיגה שם: כלומר יש לו רא' מן התורה שיש לו רשות להתיר נדרים ואינם כעופות הפורחים באויר כאשר שנינו במשנתנו. וראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג ח"א עשה קג־קד (שמה, א). וראה מהרש"א חגיגה שם. רא"ם לפרש"י שם בסופו. שיח יצחק לפרש"י חגיגה שם].

*) ומלשון הרמב"ם שם „כך למדו ממשה רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב לא יחל דברו שלא יחלל הוא בעצמו כו'" משמע לכאורה שהוא דלא כפרש"י חגיגה שם. ואכ"מ.

התרת נדרים ע"י חכם היא דבר פשוט ע"פ פשוטו של מקרא, ואין צריך לימוד מיוחד על זה, כי התרת הנדר לפי פשוטו היא ע"י שפותחים לו פתח לנדרו, שאילו ידע מתחלה שעתיד להיות כך וכך, לא הי' נודר מלכתחלה. וא"כ אין צריך לחידוש ולימוד מיוחד שחכם יכול להתיר הנדר, כיון שהחכם רק מראה לדעת[8] שהי' כאן טעות בנדר ואדעתא דהכי לא נדר[9].

וכן מוכח דעת רש"י בפירושו לש"ס, שפירש מאמר ר' יוחנן[10] "אין חכם מתיר כלום אלא בחרטה" — "שפותח[11] פתח לנודר בדברים הבאים לו ע"י נדר זה שאילו ידע מתחילה שכן עתיד להיות לא הי' נודר נמצא שמתחילתו אינו נדר".

ומדבריו למדנו ג' דברים בגדר התרת נדרים[12]:

א) היתר נדרים מעיקרו הוא ע"י פתח חרטה, דאף שאיתא בש"ס שהיתרו של נדר הוא בשני אופנים, ע"י חרטה או ע"י פתח[13], מ"מ עיקרו של היתר נדרים (גם כשתלוי בחרטה) הוא ע"י פתח לנדרו.

ב) התרת הנדר אינה פעולה הנעשית (עכשיו) ע"י החכם, אלא מצד הפתח, שע"י הפתח נמצא שהנדר בטל מאליו[14] (ע"ד לשון רש"י במק"א[15] "צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהא לו פתחון פה לומר לדעת כן לא נדרתי ואילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר ונמצא נדר נעקר מאליו").

ג) יתירה מזה: ההתרה אינה בגדר ביטול, אלא הוי גילוי מילתא[16] שאינו נדר מתחילתו, ולכן מדייק רש"י "נמצא שמתחילתו אינו נדר"[17] (ולפ"ז לרש"י הא דאמרינן[18] ה"חכם עוקר את הנדר מ־עיקרו", אין הפירוש בזה שהחכם מבטל עכשיו את הנדר (למפרע) כאילו לא הי', אלא[19] שמגלה עכשיו שמעיקרא הוי נדר בטעות)[20].

---

8) משא"כ בעצמו, שאדם קרוב אצל עצמו ואפשר שיטעה. וראה לקמן הערה 14, 21.

9) משא"כ ע"י חרטה אין מקום להתיר נדר ע"פ פשט.

10) גיטין פג, ב.

11) ד"ה בחרטה.

12) ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' שבועות שם ה"א.

13) ראה השקו"ט ושינויי הגירסאות והפירושים אם פותחים בחרטה או אין פותחין בחרטה — נדרים כא, ב. שם עז, ב. עירובין סד, ב (ורש"י ותוס' שם), ובמפרשים שם. וראה בכל הנ"ל (ובהבא לקמן) אנציקלופדי' תלמודית ערך התרת נדרים (ושם ס"ה־ו). וש"נ.

14) וראה שאילתות שם (קרוב לסופה) ובהעמק שאלה שם. ובצפע"נ הנ"ל משאילתות: דבאמת הנדר בטל מעצמו רק החכם צריך לומר לו זה. וי"א דבפתח לא בעי היתר חכם כלל רק שרי לנפשי' כיון דהוי נדר בטעות — הובא ברשב"א נדרים כב, ב ד"ה נפק. מאירי שם. ובשער המלך לרמב"ם הל' שבועות שם ה"ה שכן היא דעת רש"י (נדרים סה, א ד"ה במדין). וראה צפע"נ שם.

15) עירובין סד, ב ד"ה פותחין בחרטה (וראה רש"י שם ד"ה אין פותחין. ולהעיר מרש"י שם ד"ה אלא לשון).

16) ראה הלשון ביד רמה ב"ב קכ, ב (אות סח).

17) ואף שבהמשך הגמ' (גיטין שם) מקשה עד"ז לגבי הפרת הבעל, דאשה נודרת ובעל מפר, ומתרץ "כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת", ובפרש"י שם "ואם לאו לא יהא נדר" — עכצ"ל דשאני הפרת הבעל, דהרי סר"ם למסקנא (נזיר כא, ב ואילך) בעל מיגז גייז. וראה ר"ן נדרים עג, סע"ב.

18) כתובות עד, ריש ע"ב. וראה פרש"י שם ד"ה עוקר.

19) ראה ר"ן נדרים כא, ב ד"ה אין חכם מתיר שזהו דוקא ב"פתח" ולא ב"חרטה". וראה (לענין הא דחכם עוקר את הנדר מעיקרו) ר"ן שם עה, סע"א. תוד"ה מר זוטרא נזיר כב, א (ב"פתח וחרטה"). פי' הרא"ש שם ע"ב (ב"חרטה"). ועוד.

20) וראה כס"מ הל' נדרים פי"ג ה"ב בביאור

ולכן בכלל אין רש"י צריך לפרש מ־היכן יודעים היתר נדרים, כי אין צורך ללימוד על זה, דפשוט שאם נתגלה ש־הנדר הי' בטעות, הנדר בטל מעיקרו, ומתחלה לא חל ע"ז החיוב ד"לא יחל דברו"[21]. והחידוש בהפרשה הוא רק ב־הפרת נדרים ע"י האב והבעל, שאינו ע"י פתח חרטה כו', וע"ז בא עיקר פרשת נדרים כאן.

ג. ועפ"ז מובן זה שלא הביא רש"י הדרש „הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו" כי ע"פ פשש"מ, לא רק שאין צורך בלימוד זה, אלא שדרש זה אינו מתאים לתוכן ענין התרת נדרים — כי ה־התרה אינה תלוי' באחרים שהם פועלים התרת הנדר.

ואף גוף הדרש „לא יחל דברו . . אבל אחרים מוחלין לו" אינו מתאים לענין ההתרה ע"פ פשטות, שהרי רש"י פירש „לא יחל דברו, כמו לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין"[22], וא"כ אין מקום (עכ"פ ע"פ פשט) לדרוש „אבל אחרים עושין אותו חולין"[23] (היינו ש־יכול לחלל דברו)[24] — כיון שגדר ה־התרה ע"פ פשט הוא גילוי מילתא שמעיקרא לא הי' („דברו") דיבור של נדר.

[וגם לפי פירוש הראשונים[25] בלשון הש"ס „אבל אחרים מוחלין לו" — „מחי־לה ויחל הכל ענין אחד שלשון לא יחל לא יתיר, והענין כמתיר הקשר שחוזר הענין כאילו לא הי' . . וזהו שאמרו ש־חכם עוקר הנדר מעיקרו ומחילה ג"כ שעושה את החוב או החטא כאילו לא הי'" — שמפרש שענין המחילה הוא כמו התרת הקשר, והיינו שהי' קשר ועכשיו מתירו (אלא שלאחרי ההתרה הרי הוא (מעתה) כאילו לא הי') — הרי כיון שיש כאן פעולה של ביטול והתרת הנדר מ־עכשיו[26], לא יתכן הלשון „אחרים מוחלין לו" לפירוש הנ"ל (ברש"י) בגדר התרה, שאין זה שנתחדש עתה הביטול, באופן שעכשיו הוא כאילו לא הי', אלא שהוא דבר שבסברא, היינו שאין זה כמו מחילת חוב, אלא גילוי מילתא שלא הי' כאן נדר מעולם].

ד. ברם, ביאור זה יש לו מקום ב־דרך ההלכה שבפירוש רש"י, אבל לא בביאור פרש"י עה"ת לפי פשוטו, שהרי לא מצינו בפשוטו של מקרא חילוקי אופנים דהתרת נדרים ע"י חכם אם ב־

דעת הרמב"ם (ע"פ רש"י כתובות שם) „דלפי זה ענין התרת חכם אינו אלא הוראה שמורה שהוא מותר מאחר שאילו ידע שאירע לו כן לא הי' נודר הוי כאילו פירש שלא נדר ע"ד כך וא"כ לא חלה השבועה או הנדר והחכם מורה לו שהוא מותר . . חכם עוקר נדר מעיקרו כו' והחכם מורה שלא חל הנדר מעיקרו". ולהעיר מתוס' רי"ד רפ"ג דנדרים. ועוד. וראה בהנסמן בהערה 12, 13.

21) ולהעיר שגם ע"ד ההלכה מצינו דיעה כזו – ראה שו"ת המבי"ט ח"א סי' צח, דנדר הניתר בפתח אין צריך התרה מן התורה, כ"א מדבריהם. ע"ש בארוכה. אלא שלדעתו א"צ היתר חכם כלל. ולדעת רש"י בפנים (שהביא דין הפרת נדרים ע"י יחיד מומחה, ובד"ה שלאחז"ז „חכם בלשון התרה", כדלקמן בפנים), גם מה"ת צריך עכ"פ לאמירת החכם מותר לך.

22) ובב' מכת"י רש"י (שתח"י) ממשיך: אלא ינהג בו קדושה. וראה ר"ם כאן.

23) כבירושלמי שבהערה 3.

24) ופי' הר"ן נדרים שם עז, סע"ב (וראה גם ר"ש שם) לכאורה אינו ע"פ פשט. וראה צ"צ שבהערה 26. ספרי דבי רב לספרי כאן.

25) שו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' רסב, הובא בב"י (וב"ח) יו"ד סרכ"ח קרוב לתחלתו.

26) ראה בארוכה חי' הצ"צ לש"ס רפ"ד ד־גיטין.

חרטה סתם או ע"י פתח וכיו"ב, שאין שום רמז בזה בפשש"מ באופני היתר נדרים.

ויתירה מזו: בפרש"י עה"פ „זה הדבר — מיעוט הוא לומר שהחכם בלשון התרה ובעל (ואב) בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן[27], ואם חלפו אין מותר ואין מופר", ומדיוק לשונו [ובפרט שרש"י משנה בזה מלשון הספרי כאן „זה הדבר אשר צוה ה' הבעל מפר ואין חכם מיפר, חכם מתיר ואין בעל מתיר" (ועד"ז הוא הלימוד בגמרא[28]), ומדגיש שהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה], משמע, שאין חילוק בין בעל (ואב) וחכם בגדר ואופן ביטול הנדר (ופשיטא לא כמש־נת"ל שבהיתר חכם הוא רק ע"ד גילוי מילתא שלא הי' נדר מעיקרא, ואין זה מצד ביטולו של החכם) — אלא ששניהם, החכם והבעל, שווים באופן וסוג ביטול הנדר, והחילוק ביניהם הוא רק בלשון[29].

ולכן יש לומר, שגדרה של התרת נדרים ע"פ פרש"י בפשש"מ שונה מגדרה ע"פ הלכה, ובהקדם עוד דיוק בלשון רש"י שכ' בתחלת דבריו „למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה . . מפר כו'", שלכ־אורה הול"ל „שהתרת נדרים ביחיד מומחה כו'", שהרי החכם מתיר את הנדר דלא כבעל (ואב) שמפר את הנדר — ורש"י כותב „שהפרת נדרים"[30]? ובפרט שמשנה בזה מלשון הספרי כאן „שאין היתר נדרים אלא מפי מומחים", שמפו־רש בו „היתר" ולא „הפרה".

ויש לומר, דס"ל לרש"י בפשוטו של מקרא, שהיתר נדרים ע"י חכם הוא אותו הגדר של הפרת נדרים שע"י הבעל והאב (המפורש בכתוב), שכשם שהבעל מפר נדרי אשתו והאב נדרי בתו בלי שום טעם[31] ובלי שום פתח וחרטה, כן הוא בהתרת חכם, שגדרה הוא הפרה, בלי פתח וחרטה[32].

ולכן לא הביא רש"י לימוד מיוחד ע"ז, כי ה"ז מעין הפרה המפורשת ב־פרשה, דכיון שנאמר בריש הפרשה „וידבר משה אל ראשי המטות", מובן, שגדרה הוא כעין הפרת הבעל והאב, שכשם שהאשה והבת כשהם ברשות ה־בעל או האב[33], הרי מרות שלהם עליהן להפר נדריהם — כן הוא ב„ראשי ה־מטות", שלהיותם ראשם של אנשי שבטם ניתן להם הכח להפר נדרי בני השבט.

והנה גם בכלי יקר[34] קישר שני ה־ענינים, וכתב ה„טעם להיתר נדרים ב־יחיד מומחה או בג' הדיוטות שנקראו ב"ד, אנו למדין מן הפרת האב והבעל כי כשם שהאב והבעל לכך יש בידם להפר מטעם שכל אשה ברשות בעלה או ב־רשות אבי' ואין כח בידה לעשות גדולה או קטנה בלתי הסכמתם ודומה כאילו

---

27) ובדפוס ראשון דפרש"י „לכך כתב בלשון זה, כלומר בלשון הכתוב כאן, ואם חלפו כו'".

28) נדרים שם עז, סע"ב ואילך (ושם הוא מב' ברייתות). ב"ב קכ, ב.

29) וראה חידושי הצ"צ שם, שמביא ראי' גם מגמ', דשינוי הלשון דבעל וחכם אינו מורה ע"ז שבעל מיפר מכאן ולהבא וחכם עוקר מעיקרו. ע"ש.

30) ולכאורה דוחק לומר (בפרש"י) שהוא לאו דוקא אלא דלישנא דקרא נקט (כמ"ש בתוד"ה מפיריז בכורות לז, ר"א). ובפרט דתיכף בהמשך הכתוב כתב רש"י ד„חכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה".

31) ראה רשב"ם ב"ב שם ד"ה חכם מתיר. ועוד. וראה ט"ז יו"ד שם סק"ד בפי' דברי שו"ת המיוחסות להרמב"ן שם. ואכ"מ.

32) להעיר גם משו"ת המבי"ט שם: ואפשר דמדאורייתא אפילו בלא חרטה הוי מצי למישרי' נדר ושבועה משום דכתיב כו'. ע"ש.

33) ראה פרש"י ל, ד. ט. יוד.

34) ל, ג ד"ה לא יחל.

התנו בשעת הנדר ע"מ שיסכימו הבעל או האב, וכשאינם מסכימים אזי למפרע בטל הנדר כי מסתמא על דעתם נדרה או כאילו נדרה על דעתם[35], כך כל איש מישראל הוא ברשות ב"ד ומחוייב לעשות ככל אשר יורו לו הב"ד וכל נודר ה"ז כאילו התנה בשעת הנדר ע"מ שיסכימו הב"ד עמו וכשאינן מסכימין נעקר הנדר מעיקרו וכל יחיד מומחה נקרא ב"ד וכל שלשה הדיוטות בידם להתיר נדרו".

אבל ע"פ פשש"מ דוחק לפרש כן, כי*[35] גדר זה דרשות ב"ד מתאים יותר לסנהדרין וזקני ישראל וכיו"ב, והוצרך להיות הדיבור (לא אל ראשי המטות, אלא) לסנהדרין, שבעים זקנים וכיו"ב. ומזה שהדיבור הי' לראשי המטות, ה־נשיאים — נראה יותר (בפשש"מ) שאין זה מצד שזהו כאילו נדר ע"מ שיסכימו ב"ד, אלא מצד מרות הנשיא על שבטו[36], מעין*[36] בעלות האב והבעל על בתו ו־אשתו.

ה. ע"פ הנ"ל יובן גם המשך פרש"י „או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ[37] זה הדבר מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר[37] דבר אל אהרן וגו' אף זו נאמרה לכולן".

— והנה מקור הגז"ש לשחוטי חוץ הוא בגמ'[38], אבל בגמ' ממשיך „ומה[39] כאן ראשי המטות אף להלן ראשי ה־מטות בפרשת נדרים למאי הלכתא (בעינן גבי נדרים אהרן ובניו וכל ישר־אל[40]) אר"א ב"י להכשיר שלשה הדיוטות (להכי אהני גזירה שוה כאילו נכתב ב־נדרים אהרן ובניו וכל ישראל לומר לך ששקולין כל ישראל להתיר נדרים ו־אפילו הדיוטות[40]), והא ראשי המטות כתיב, אר"ח כו' ביחיד מומחה. ראשי ה־מטות בשחוטי חוץ למאי הלכתא אמר רב ששת לומר שיש שאלה בהקדש", והיינו שלפי הגמ' הגז"ש דפרשת נדרים ושחוטי חוץ היא למילף מיני' שהיתר נדרים יכול להיות גם בשלשה הדיוטות, ושיש שאלה בהקדש.

אבל רש"י לא הביא הגז"ש לענין ההלכתא (שהתרת נדרים בג' הדיוטות) אלא רק לענין זה שפרשה זו „נאמרה לכולן" (בהמשך לתחילת פירושו שלכל ישראל נאמרה).

ועפ"ז צ"ע למה הוצרך רש"י להוסיף „ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות", דלמאי נפק"מ הלכה זו לגוף פירושו (שלכל ישראל נאמרה)[41]. וגם צ"ע, דכיון שמפרש התיבות „ראשי ה־מטות" הו"ל לרש"י לנקוט בלשון „מומ־חין" ולא „ביחיד מומחה", וע"ד לשון הספרי, מקורו של פרש"י (שחלק כבוד

---

35) ראה הנסמן לעיל הערה 17.

*35) וגם — לשון הפרת נדרים בפשש"מ מורה על ביטול הנדר (מכאן ולהבא), ולא עקירתו (מעיקרא).

36) להעיר מלקמן ע' 202-3 — בב' הגדרים שישנם בנשיאי השבטים. ע"ש.

*36) ולא ממש. וי"ל שלכן „חכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה". ולהעיר מכלי יקר כאן. ואכ"מ.

37) אחרי יז, ב.

38) נדרים שם עח, א. ב"ב קכ, ב.

39) הלשון מנדרים שם. ועד"ז הוא בב"ב שם.

40) ל' הרשב"ם ב"ב שם. וראה גם ר"ן נדרים שם.

41) וראה בארוכה במפרשי רש"י השקו"ט בדברי רש"י, וגם בזה שלפי הגמ' הרי הגז"ש היא לדעת ב"ה, והלימוד דזה הדבר שהחכם בלשון התרה כו' (שהביא בד"ה זה הדבר) הוא לדעת ב"ש (ובתירוצי תוס' ב"ב שם. מפרשים לנדרים שם). ו־אכ"מ.

לנשיאים שהם קודמים לעדה) שמסיים „מגיד שאין היתר נדרים אלא מפי מומחים" (ולא „יחיד מומחה").

[וגם אינו מוסיף בספרי „ואם אין יחיד מומחה מתיר בשלשה הדיוטות" — ואדרבה, הפכו משמע, כפשטות לשון ה־ספרי „שאין היתר כו' אלא מפי מומ־חים"].

אלא שרש"י לא בא להשמיענו כאן דיני התרת נדרים, אלא להדגיש גדרה ע"פ פשש"מ, שהתרת נדרים ע"י ראשי המטות היא באותו גדר דהפרת נדרים ע"י הבעל והאב, להיותו נשיא שבט — „יחיד מומחה"*[41] (ולא מצד היותם „מומ־חים" דעלמא)**[41]: ומזה מובן שהפרת הנדר ע"י ג' הדיוטות הוא רק ענין של בדיעבד, היינו לא לפי שהתורה רבתה ג' הדיוטות להפרת נדרים מגז"ש (דאהרן ובניו וכל ישראל) דשחוטי חוץ[42], שכחם שוה ליחיד מומחה, אבל רק בדוחק ובדיעבד*[42], „ואם אין שם יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות".

ו. מיינה של תורה שבפרש"י:

בתוכן ענין הנדרים, שאדם אוסר על עצמו דבר המותר לו, נאמרו בזה כמה אופנים בחז"ל, ובדברי הרמב"ם מצינו בזה ג' הלכות:

בהל' נדרים[43] כתב הרמב"ם „מי ש־נדר נדרים כדי לכונן דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה זריז ומשובח, כיצד כגון מי שהי' זולל ואסר עליו הבשר שנה או שתים או מי שהי' כו' כולן דרך עבודה לשם הם ובנדרים אלו וכיוצא בהן אמרו חכמים[44] נדרים סייג לפרישות":

ובהלכה שלאח"ז[45] ממשיך „ואע"פ שהן עבודה (לשם) לא ירבה אדם בנדרי איסור ולא ירגיל עצמו בהם אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהן בלא נדר":

ובהל' דעות כתב הרמב"ם[46] „ציוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד . . כך אמרו חכמים[47] לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים".

הרי לפנינו ג' אופנים בעבודת ה': א) פרישות מדברים המותרים ע"י נדר. ב) פרישות בלא נדר. ג) לא לפרוש מ־דברים המותרים.

וידוע הביאור בזה, שהמדובר אודות דרגות שונות בעבודת ה'[48]:

מי שנמצא בדרגא נמוכה בעבודת ה' זקוק לפרוש א"ע גם מדברים המותרים, כי מצד המשכתו אחרי מותרות (דברים המותרים) יורד האדם למטה יותר, וכיון

---

*41) להעיר מלשון הירושלמי (נדרים פ"י ה"ח): רב הונא ראש לראשי המטות (וראה מפרשי ה־ירושלמי שם).

**41) היינו, שגם התרת נדרים ע"י יחיד מומחה הוא (לא רשות ב"ד, אלא) להיותו במקום הנשיא (שמרותו על שבטו). ואכ"מ.

42) הפירוש בהלימוד (איך למדין מהכתוב דשחוטי חוץ לג' הדיוטות) — ראה במפרשים ל־נדרים ולב"ב שם.

*42) ראה ירושלמי שם ב' הדיעות אם ג' הדיו־טות מתירים רק במקום שאין חכם. וראה טושו"ע יו"ד סרכ"ח ס"א ובפתחי תשובה שם סק"א.

43) פי"ג הכ"ג.

44) אבות פ"ג מי"ג.

45) הכ"ד.

46) פ"ג ה"א.

47) ירושלמי נדרים פ"ט ה"א.

48) ראה בהבא לקמן (בסגנון תורת החסידות) — לקו"ת פרשתנו פב, ב. שם פד, ב ואילך. אוה"ת פרשתנו. ד"ה וידבר משה אל ראשי המטות כו' עטר"ת (סה"מ עטר"ת ע' תקלז ואילך). ועוד. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1076 ואילך. חי"ג ע' 107 ואילך. לקמן ע' 197. ועוד.

שהוא מצד עצמו אסור וקשור עם עניני העולם, זקוק הוא לנדר לפרוש א"ע (היפך רצונו מצ"ע) — ואדם כזה הרי דרך עבודתו להשם צ"ל בהתחזקות ע"י נדר.

למעלה מזה ישנו אדם שאין נמשך אחרי מותרות, ובמילא אינו זקוק לנדר להפריש עצמו, אבל מ"מ כיון שעדיין לא הגיע לדרגא נעלית בעבודת ה' פורש את עצמו בלא נדר מדברים ה־מותרים, וזהו מ"ש הרמב"ם בהלכה בפ"ע „אע"פ שהן עבודה (לשם) לא ירבה אדם בנדרי איסור כו' אלא יפרוש מדברים שראוי לפרוש מהן בלא נדר", ומקיים הציווי[49] „קדש עצמך במותר לך", והיינו כי המדובר באדם שעלה במעלה עליונה יותר בעבודת ה'.

למעלה מזה הוא מי שכבר הגיע לדרגא נעלית יותר בעבודת ה' שאין מקום לחשוש שהדבר המותר יגרום אצלו ירידה, ועליו ארז"ל (כמובא ב־רמב"ם כנ"ל) „לא דייך מה שאסרה תורה" — כי אדם בדרגא זו, שאין אצלו חשש של ירידה, הרי אדרבה, עליו לעסוק עם עניני העולם, לברר ולזכך את דברים המותרים, כפי שמסיים ה־רמב"ם (בהל' דעות[50]) „ציוו חכמים ו־אמרו[51] וכל מעשיך יהיו לשם שמים", ועד באופן של „בכל דרכיך דעהו"[52] ול־העלותם לדרגת קדושה של האדם.

ז. והנה ע"פ הנ"ל מובן כללות תוכן הענין דהפרת והתרת נדרים בעבודת ה־אדם, שאדם הנודר נדר ואוסר עצמו מדברים המותרים, הרי בכחו של האב (ובעל) וחכם[53] להעלות אותו לדרגא נעלית יותר, שלא יצטרך לנדר לפרוש א"ע מדברים המותרים.

ובזה יש ב' אופנים:

מי שנמצא בדרגא נמוכה יותר, ש־עדיין צריך להנהגה של פרישות מעניני העולם, מפירים ומבטלים את הנדר, היינו שמעלים אותו לדרגא שלא יצטרך לנדר כדי להפריש א"ע, כי יכול כבר לפרוש מכחו ורצונו הטוב, בלא נדר; וזהו גם תוכן הענין דהפרת הנדר, ש־מורה שעדיין יש לו שייכות לענין הנדר, אלא שמפירים ומבטלים אותו, והיינו לפי שהאדם מצד עצמו שייך עדיין לגדר ענין הנדרים, דהיינו הנהגה של פרישות, אלא שבנוגע לפועל נתעלה לדרגא שיכול להפריש את עצמו בלא נדר, „קדש עצמך במותר לך".

למעלה מזה הוא ענין דהתרת נדרים על ידי חכם („ראשי המטות")[54], שאומר מותר לך, ובעבודת האדם הוא מה שה־חכם ממשיך קדושה עליונה בהאדם עד שבכחו להתעסק בדברים שבעולם ב־אופן שמעלה אותם לדרגת קדושת האדם.

[ויש לומר, שהענין דחכם עוקר הנדר מעיקרו הוא, שהחכם מגלה הפנימיות של איש ישראל, שלכל או"א יש התוקף (והחכמה) הנצרך כדי להמשיך קדושה

---

49) יבמות כ, א. ספרי (ורש"י) פ' ראה יד, כא. וראה תניא פ"ל (לט, א) „שהוא מדאורייתא". וראה רמב"ן ר"פ קדושים.

50) פ"ג ה"ג.

51) אבות פ"ב מי"ב.

52) משלי ג, ו. — שזה למעלה מ„כל מעשיך יהיו לש"ש", שלכן הקדים הרמב"ם (בהל' דעות שם) המשנה דאבות לדברי שלמה במשלי — ראה לקו"ש ח"ג ע' 907 ואילך. שם ס"ע 931 ואילך. ובכ"מ.

53) פרטי דרגות אלו ברוחניות — ראה לקו"ת שם פד, סע"ג ואילך.

54) שמקבלים ממשה רבינו („וידבר משה אל ראשי המטות") — ראה לקו"ת שם פב, א ואילך. אוה"ת שם (ע' אתרפ).

בעניני העולם. דהצורך בענין הנדר הוא כי כח זה שבנשמתו הי' בהעלם: והחכם מגלה בו כח זה של הנשמה, באופן ש־נתברר שהנדר בטעות יסודו, שלא הי' יודע אמיתית כחו, אבל „אילו הי' יודע" והי' בגילוי כח זה מעיקרא לא הי' נודר, אלא הי' עוסק בבירור וזיכוך העולם].

ח. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר החילוק בין פעולת החכם ע"פ דרך הפשט לכמו שהיא ע"פ הלכה:

הלימוד ע"ד הפשט – כנגד עולם העשי'[55] – הוא בהתאם לדרגא פשוטה ונמוכה בעבודת האדם, ולכן ע"פ פשט, פעולת החכם היא רק בגדר „הפרה" (כנ"ל בארוכה), לפי שאדם כזה אינו ראוי עדיין להתעלות לדרגא כזו שצריך להתעסק בדברים גשמיים באופן של „בכל דרכיך דעהו".

אבל ע"פ הדרוש וההלכה בתורה ש־בע"פ, שזהו בהתאם לאדם שהגבי' א"ע למעלה מעולם העשי' והפשט[56], בדרגא זו יכול להיות היתר נדרים, שהחכם פועל בהאדם שיוכל להעלות הדברים גשמיים לעבודת ה'.

ובעומק יותר יש לומר – דזה שע"פ הלכה חכם מתיר נדרו של כאו"א מישראל, בלי הבדל (גם מי שהוא בדרגא נמוכה בעבודת ה') – הוא לפי שזהו כחו של חכם אמיתי, שיכול להמשיך כח עליון בכאו"א מישראל, להעלותו לדרגא עליונה יותר (שלא לפי ערך מצבו מצ"ע). וזהו הרמז בלשון חז"ל[57] ש„היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו"[58] – דזה שחכם יכול להתיר נדר של כל איש ישראל הרי הוא דבר „פורח באויר", שהוא דבר שנשאר ל־מעלה ומובדל מהאדם הנודר, ואין בו (בהנודר) על מה ש„יסמוך" כח זה של החכם, שיותפס בו באופן פנימי.

משא"כ ע"פ פשוטו של מקרא – כנגד עולם העשי' – כיון ש„אין להם על מה שיסמוכו", אין כח זה של החכם (להתיר הנדר) יכול לפעול בפועל בהנודר (ש־אינו בדרגא זו).

וזהו הביאור (הפנימי) בזה, שגם לפי פרש"י (שהחכם מפר הנדר) צריך החכם לומר בלשון „התרה" (ולא בלשון הפרה) – כי זה שהחכם רק מפר הנדר, הוא רק מחמת מצבו של הנודר, שאינו „כלי" לכחו של החכם, ולכן פעולת החכם בו היא רק גדר של הפרת הנדר; אבל מצד החכם הרי כחו הוא שיכול להתיר הנדר, ולכן לשונו של החכם היא – התרה.

(משיחות ש"פ מטו"מ וש"פ דברים תשמ"ח)

---

55) ע"ח (הובא בנגיד ומצוה בתחלתו. נהר שלום בהקדמת רחובות הנהר בסופה) ומ"ח (מס' חיוב הנשמות פ"א מ"ב). הובאו ונתבארו בלקו"ד ח"ד תשעא, א.

56) ראה הנסמן בהערה שלפנ"ז.

57) משנה חגיגה יוד, א.

58) ראה ע"ד החסידות אוה"ת שם ע' א'רעח ואילך.